

Гуцульщина – місце відпочинку й творчості видатних українських діячів з підросійської України на початку ХХ ст.

У статті висвітлено перебування на Гуцульщині видатних українських письменників, учених і громадських діячів із Наддніпрянщини, котрі приїжджали на початку ХХ ст. для відпочинку та творчої діяльності. Це було проявом зближення двох «гілок» українського руху в Росії й Австро-Угорщині, але така тенденція не набула масового характеру.

Ключові слова: український діяч, національний рух, Гуцульщина, Галичина, взаємини.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальне завдання сучасної історичної науки – дослідження українського руху, проблеми формування національної самосвідомості в період національного відродження (модерного націотворення) ХІХ – початку ХХ ст. В українському варіанті особливістю цього процесу було перебування українських («руських», «малоруських») земель під владою двох імперій – Російської та Австрійської (Австро-Угорської). Характер відносин між національними елітами по обидва боки австро-російського кордону – одна з ключових проблем тогочасної історії України. Малодослідженою сторінкою є питання відносин між українськими діячами Галичини й Наддніпрянщини в 90-х рр. ХІХ – на початку ХХ ст.

Мета статті – проаналізувати роль Гуцульщини як місця для відпочинку та творчості видатних наддніпрянських діячів і їх значення в розвитку наддніпрянсько-галицьких взаємин. Обрана тема викликала зацікавленість П. Арсенича, Л. Качмар та деяких інших дослідників [7–10; 16; 17], у т. ч. автора статті [27; 28].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Більш-менш регулярні взаємини між галицькими й наддніпрянськими діячами, започатковані переважно у формі листування із середини 1830-х рр., на зламі ХІХ–ХХ ст. ставали дедалі більш тісними. Однак їх серйозно ускладнювали цензурні утиски в Росії. Є.Чикаленко згадував про адміністративні перешкоди: бажаним поїхати з Наддніпрянщини в Галичину «треба було подати прохання поліцеймейстерові про видачу свідоцтва “о неимѣнии препятствій” на виїзд за границю, тоді до пристава (поліцейського комісара), потім до околочного (поліцейського офіцера), який робив одмітку на проханні, тоді знов до поліцеймейстера за свідоцтвом, потім в казначейство (податковий уряд) платити досить великий на той час паспортний податок, аж тоді до губернатора за паспортом, потім ще до австрійського консула за візою. На все оте треба було витратити не менше тижня...» [31, с. 122]. У 1890-х рр. «зносили з Галичиною ... були дуже утруднені, – писав О. Лотоцький, – і відбувалися вони через спеціальних посланців (що бувало не часто), а як листовним способом, то ... “езопівською мовою”... Дуже трудно було і в друку подати якісь ширші відомості про стан української справи в Галичині, цензура пильно над сим частувала» [21, ч. 1, с. 174]. Від імені наддніпрянців М. Лисенко скаржився К. Паньківському в грудні 1894 р.: «Ви, сидючи собі в Галичині, не стямите того, як то тяжко хоч і в себе дома, пробувати без живого слова в рідній мові, під режимом, котрий ... забороняє» все українське [15, с. 249].

Із другого боку, серед галичан явно бракувало конкретних відомостей про Наддніпрянську Україну й навіть бажання глибше пізнати національне життя під владою царської Росії. Галичанин Є. Олесницький згадував, що серед місцевої інтелігенції не було «почуття потреби пізнати найближчу собі країну, закордонну Україну». На зламі ХІХ–ХХ ст. він не знав, «чи був цілий десяток людей у нас, що бували на Україні, хоч було тамтуди зовсім недалеко...». Це дисонувало з галицькими поляками, які «при різних нагодах улаштовували часті громадні поїздки до Кракова», екскурсії до давньої польської столиці «сильно скріпляли їх свідомість і національну ідею» [25, с. 292]. За кордон ішло кількадесят примірників провідного друкованого органу галицьких народовців – газети «Діло» у Львові, деякі з них редакція надсилала безкоштовно, зокрема товариству «Просвіта» в Києві, створеному в 1906 р. [6, арк. 1 зв.]. Наддніпрянсько-галицькі контакти, як і раніше, здійснювалися переважно за допомогою листування й публікації праць наддніпрянських авторів у Галичині, що давало імпульси для розвитку ідеї всеукраїнської національної єдності.

Галичина стала осередком наддніпрянської політичної еміграції на початку ХХ ст., що виникла в умовах переслідування українського руху в Росії та прагнення використати конституційні можливості

для політичної діяльності в Австро-Угорщині. Зокрема, до Галичини приїжджали С. Петлюра, В. Винниченко, М. Порш, Д. Антонович й ін., більшість політичних емігрантів були представниками Революційної української партії (далі – РУП). Центром еміграції у Львові вважався Закордонний комітет РУП, що займався редагуванням статей, надісланих із Росії, виданням нелегальної рупівської літератури та організацією транспортування її на Наддніпрянщину [17, с. 11, 12]. Політичні емігранти першої хвилі, чисельно невеликої, переважно були студентами вищих навчальних закладів. Під час Першої російської революції 1905–1907 рр. більшість емігрантів повернулися на батьківщину. Вони скористалися легальними можливостями для продовження політичної боротьби в Росії, але після поразки революції, рятуючись від столипінських репресій, багато з них були змушені знову емігрувати в Галичину. Друга хвиля наддніпрянської політичної еміграції охопила 1907–1914 рр., приїжджі співпрацювали в галицьких інституціях, часописах, брали активну участь у боротьбі за створення українського університету у Львові тощо [16, с. 40, 45, 135].

Особливе значення в розвитку наддніпрянсько-галицьких відносин на початку ХХ ст. мали періодичні поїздки відомих українських діячів із Наддніпрянщини в Галичину. Мальовничий куточок Галичини – Гуцульщина став місцем відпочинку й творчості українських письменників і вчених. Тут улітку 1901 р. відпочивала Леся Українка з чоловіком К. Квіткою й у с. Криворівня та Буркут (нині – Верховинського району) зустрічалася з І. Франком, фольклористом, секретарем НТШ В. Гнатюком й ін. Вона побувала в липні того ж року в Яворові (проїжджаючи з Буковини через Кути, Косів), де зупинилася в родині Окуневських, окремих членів якої знала ще з Києва. У листі до своєї подруги О. Кобилянської 1 серпня 1901 р. українська письменниця писала, що «в Яворові дуже симпатично і мило...» [10, с. 5–7]. Пізніше поїхала в Жаб'є (сучасна назва – смт Верховина) та Довгопілля, звідки повернулася додому. На честь перебування Лесі Українки в Карпатах у кількох селах встановлено пам'ятні знаки: у Буркуті, Іллінцях Снятинського району та ін. [10, с. 11, 22, 23]. Відпочиваючи на Гуцульщині, письменниця не тільки лікувалася, а й багато читала, написала кілька творів. У поезії «Чом я не можу злинути угору...», що народилася у Буркуті 4 серпня 1901 р., вона висловлювала захоплення Карпатами:

Ой, гори, гори, золоті верхів'я!
Та нащо ж я до вас так пориваюсь?
Та нащо ж я люблю вас так тужливо?
Невже мені не суджено дістатись
На ваші заповітні високості? [29, с. 196, 197].

Мати Лесі Українки – письменниця Олена Пчілка – зберігала в домі гуцульські вироби, подаровані їй братом М. Драгомановим. Він побував у Галичині ще в 1875 р., під час другої поїздки до «під-австрійської Русі» накупив у Микуличині виробів гуцульських майстрів. Збереглися фотографії, на яких Леся Українка та Олена Пчілка мали на собі гуцульські «плетінки» (намиста), мабуть, отримані в подарунок від М. Драгоманова [10, с. 3].

Значний інтерес до Галичини проявляв український письменник М. Коцюбинський, котрий, за словами В. Гнатюка, «дуже цікавився різними проявами нашого життя... Він бажав мати усякі літературні новинки і через те так часто повторюються в його листах просьби про висилку їх» [19, с. 20]. М. Коцюбинський уперше приїхав до Галичини в червні 1890 р., під час короткого перебування у Львові встановив ближчі контакти з місцевими діячами. Перша публікація М. Коцюбинського в галицькому виданні – вірш «Наша хатка» – опублікований у дитячому журналі «Дзвінок» (№ 8 за 1890 р.) [18, с. 59]. Письменник підтримав видання загальноукраїнського журналу «Правда» у Львові, у листі до Олександра Барвінського 18 березня 1891 р. висловив надію «на кращу долю братів закордонних Русинів...» [13, с. 169, 172]. Він налагодив багатолітні стосунки й листувався з І. Франком, І. Белесем, Н. Кобринською, В. Стефаніком та ін. І. Франко, із яким М. Коцюбинський особисто познайомився в 1890 р., високо оцінив його творчість [4, арк. 6].

Серед галичан із М. Коцюбинським найбільше зблизився В. Гнатюк, на запрошення якого український митець приїжджав до Криворівні влітку 1910, 1911 і 1912 рр. та займався вивченням життя й побуту гуцулів. Листування між М. Коцюбинським і В. Гнатюком тривало майже чверть століття з 1890-х рр., обидва діячі підтримували дружні стосунки до кінця життя [9, с. 36, 47]. Так, М. Коцюбинський із захопленням писав В. Гнатюку про галицький край 30 грудня 1910 р. (за старим стилем): «Я, у свій час, з головою пірнув у Гуцульщину, яка мене захопила. Який оригінальний край, який незвичайний, казковий нарід» [19, с. 129]. М. Коцюбинський відверто зазначав 24 січня 1904 р.:

«Тепер у Вас в Галичині такі таланти появилися, що загонять в кут наших українських. Просто радієш, як читаєш Стефаника, Кобилянську, Мартовича» [1, арк. 33 зв.]. Письменник настільки полюбив край, що навіть загорівся бажанням купити ділянку («кусник») землі й разом із В. Гнатюком побудувати в Криворівні хату. Але через брак коштів задум не вдалося здійснити [19, с. 19].

У листах до В. Гнатюка М. Коцюбинський розглядав Галичину як невід'ємну частину України, що стала центром національного руху. На платформі української національної єдності письменник у листі від 30 квітня 1905 р. піддав критиці позицію галицького священника, із яким йому випадково довелося спілкуватись і який не цікавився національним життям на Наддніпрянщині. «Що нас, галичан, обходить ваша Україна? – відверто заявив священник М. Коцюбинському. – Ми маємо свої окремі завдання – служити галицькому народови, працювати для нашого галицького мужика. А України ми не знаємо і не цікавимося нею». Подібні погляди автор листа зовсім не вважав «унікальними» для галичан [1, арк. 41, 41 зв.]. Перебуваючи на Гуцульщині, він закликав місцеву інтелігенцію наполегливо працювати над українським національним усвідомленням мас, сприяти поглибленню зв'язків між Наддніпрянщиною й Галичиною. Як приклад, М. Коцюбинський радив надіслати привітання від львівських просвітніх товариств новоствореній чернігівській «Просвіті» в 1905 р., що, за його словами, «підняло б духа, додало б охоти до праці» [1, арк. 47].

Прибувши до Криворівні 12 серпня 1910 р., повертаючись із лікування на о. Капрі, М. Коцюбинський прожив у селі 10 днів. За допомогою В. Гнатюка він збирав матеріали для художнього твору про Гуцульщину. Вивчення життя й побуту гуцулів наддніпрянський письменник продовжив у 1911 р. (6–31 липня). Гуцульщина справила на митця незабутнє враження: після повернення додому він написав повість «Тіні забутих предків», яку В. Гнатюк надрукував у перших номерах львівського журналу «Літературно-науковий вісник» за 1912 р. М. Коцюбинський востаннє приїхав до Галичини влітку 1912 р., зі Львова через Ворохту добрався до Криворівні, де продовжив збирання фольклорно-етнографічного матеріалу. У листі до дружини він писав: «Оця робота так мене захопила, що навіть не можу бути спокійним і любоватися природою». Серед гуцулів його найбільше зацікавила родова помста, особливості подружнього життя тощо [9, с. 36, 38, 40].

З етнографічного погляду, М. Коцюбинський допустив у «Тінях забутих предків» певні неточності, за які його, зокрема, піддав критиці Г. Хоткевич, але це не знижує високої художньої вартості повісті. За її мотивами визначний кінорежисер С. Параджанов зняв однойменний фільм (1964 р.), який отримав світове визнання й численні нагороди на престижних кінофорумах. М. Коцюбинський мав намір написати ще дві повісті з життя горян, що, можливо, разом із «Тінями...» повинні були скласти трилогію. Але хвороба й передчасна смерть у 1913 р. перекреслили творчі плани письменника [9, с. 38, 41]. У червні 1890 р. з М. Коцюбинським у Львові познайомився народовський діяч О. Барвінський. Вони деякий час листувалися. О. Барвінський закликав письменника надсилати власні твори до Галичини, писати «про наш народ та наших земляків, що за кордоном проживають...» (лист від 21 вересня 1890 р.) [20, с. 41, 42].

Гуцульщиною зацікавився М. Грушевський, уродженець Холмщини, котрий на запрошення галицьких народовців восени 1894 р. переїхав до Галичини, де очолив новостворену кафедру української історії у Львівському університеті. У 1902 р. український історик уперше з дружиною приїхав до Криворівні, а через кілька років купив там віллу з чудовим краєвидом, яку обладнав у гуцульському стилі. Учений перевіз сюди зі Львова частину своєї бібліотеки, де щороку відпочивав і працював у літні місяці до 1914 р. На гуцульській віллі його застала Перша світова війна. Грушевські терміново виїхали до Києва. Дерев'яний будинок М. Грушевського спалили російські війська в роки війни. Лише в період незалежності України на околиці Криворівні, де стояла вілла видатного українського історика, встановлено кам'яний меморіальний знак, а через 10 років урочисто відкрито Музей-садибу М. Грушевського. Як голова Наукового товариства ім. Шевченка М. Грушевський виділяв кошти для етнографічних експедицій на Гуцульщину, сприяв виданню за допомогою НТШ монографії В. Шухевича «Гуцульщина» [9, с. 42, 43].

Поступово вілла Грушевських стала місцем зустрічей і творчої праці відомих українських учених-істориків, письменників та митців. У Криворівні, влучно названій В. Гнатюком «українськими Афінами», М. Грушевський разом із галичанами (І. Франком, В. Гнатюком, І. Крип'якевичем, О. Маковеєм та ін.) спілкувався з Ф. Вовком, Г. Хоткевичем, Є. Тимченком, В. Щербаківським, М. Жуком, Дмитром і Володимиром Дорошенками, Олександром Олесем, своїм братом Олександром Грушевським,

Ф. Красицьким і деякими іншими діячами української науки й культури з Наддніпрянщини, які приїжджали на відпочинок [9, с. 42, 46]. Зокрема, Криворівню влітку 1901 і 1907 рр. відвідував харківський адвокат, автор брошури «Самостійна Україна» М. Міхновський, активний учасник політичного життя на Наддніпрянщині. Уперше М. Міхновський приїжджав на Гуцульщину влітку 1901 р., коли в Буркуті відпочивала Леся Українка, із якою він зустрівся 1 серпня. На згадку про його другу поїздку на Гуцульщину залишився запис 27 липня 1907 р. у книзі відгуків у школі с. Жаб'є-Льці, яку завів директор Т. Кисілевський. Як «вдячний турист із Харкова (Україна Слобідська)» М. Міхновський подякував за «ласку і гостинність..., по добрім вже відпочинку» [9, с. 34, 105].

На початку ХХ ст. у с. Криворівня побували відомі наддніпрянські діячі: бібліограф, історик, літературознавець і громадсько-політичний діяч В. Дорошенко (1904 р.), фольклорист, історик, етнограф В. Доманицький (1907 р.), літературознавець, письменник М. Могилянський (1912 р.), письменник Олександр Олесь (1912 р.) та ін. [9, с. 89, 90]. Експонати про перебування наддніпрянців у Криворівні зберігаються в Літературно-меморіальному музеї І. Франка (зокрема лавка, де сиділи Франкові гості, крісло-розкладачка, на якому відпочивав М. Коцюбинський та ін.). Зустріч із Гуцульщиною відображено в циклі поезій Олександра Олесь «На зелених горах» (1915 р.):

Хоч злидні взяв гуцул до хати, / Хоч жити став в гнізді орла;

Але над ним природа-мати / З любов'ю руки простягла.

Там стали гори, як титани, / На варті волі і краси.

Там, наче сизі океани, / Шумлять незаймані ліси [26, с. 215].

Багатолітні зв'язки з галичанами мав наддніпрянський антрополог, етнограф Ф. Вовк, який через репресії царизму після Емського указу змушений емігрувати з Росії, тривалий час проживав у Парижі. Він активно листувався з галицькими науковими й громадськими діячами, брав активну участь у діяльності НТШ. У листуванні з Ф. Вовком у 1891, 1900–1903 рр. Олександр Барвінський пропонував йому переїхати до Львова для активізації наукової роботи, але справа затягнулася й так і не була вирішена. На запрошення М. Грушевського та етнографічної комісії НТШ Ф. Вовк протягом 1903–1906 рр. проводив наукові дослідження на Гуцульщині й Бойківщині спільно з І. Раковським, З. Кузелею, І. Франком та ін. [22, с. 16]. Найбільшу увагу він приділив вивченню етнографічних груп гуцулів і бойків у Карпатах, про результати проведених досліджень неодноразово доповідав перед науковцями в Парижі й Петербурзі [11, с. 3, 4].

Яскравим прикладом творчої співпраці східноукраїнських діячів із галичанами на початку ХХ ст. стала діяльність Г. Хоткевича – письменника, мистецтвознавця, композитора, театрального діяча родом із Харкова. Своє перше оповідання «Грузинка» Г. Хоткевич опублікував у львівській «Зорі» в 1897 р., а з виходом у світ наступного року «Літературно-наукового вістника» став одним з активних співробітників журналу. Він листувався з галичанами, від яких очікував підтримки в розвитку своїх українофільських поглядів. «...От уже другий рік, як я не прочитав ні однієї укр.(аїнської) книжки, – скаржився він В. Гнатюку. – ...Я виключно живлюся російською літературою». І відверто просив: «...Допоможіть же міні, не кидайте на поталу виключно чужих літератур» [2, арк. 9, зв. 10]. Однак галичани проявляли в листах із Г. Хоткевичем пасивність, що підтверджує недатований лист до В. Гнатюка. Г. Хоткевич висловлював жаль, що «посилаючи вам свої речі, ніколи не бачу їх у друку і мене апатія обхоплює через се, ... у мене немає більш ніяких зв'язків з Галичиною, бо ніхто не хоче міні писати, ... хоч би знати, що твоя річ дійшла і то було б лекше. Йй-Богу, ви багато вимагаєте від нас, українців російських!» [2, арк. 14]. На початку 1906 р. Г. Хоткевич емігрував до Галичини, щоб уникнути арешту за участь у політичній боротьбі з російським царизмом під час революції 1905 р., проживав у Львові. Напередодні вимушеної еміграції він у листі до В. Гнатюка 16 грудня 1905 р. писав про «трусу» в університетській бібліотеці, коли «жандармерія конфіскувала книжки», і з іронією зауважив: «Добре, хоч самого мене ще не конфіскувала...» [5, арк. 2].

Улітку 1906 р. на запрошення В. Гнатюка Г. Хоткевич переїхав на Гуцульщину, у с. Криворівню. Він жив у місцевого селянина, часто мандрував до сусідніх сіл із метою вивчення народного мистецтва гуцулів, їхніх звичаїв і побуту, як пізніше писав, «роззявив рота, прибувши на Гуцульщину, так із роззявленим ротом і ходив шість літ» [9, с. 125]. Захоплення Г. Хоткевича краєм знайшло відображення в художніх творах на гуцульську тематику (повість «Камінна душа», п'єси «Довбуш», «Гуцульський рік» та ін.). «Хто є Гуцул, – шукав відповідь на це питання Г. Хоткевич у нарисі «Туцули й Гуцульщина». – Наука мало говорить нам про його походження. ... Він кров від крові, кість від кості українського

народу. ... Гуцули – се Божі діти, котрих не можна не любити... Ніде нема стільки повірок і суевірів, як тут..., на Гуцульщині» [30, с. 3, 7, 12]. Г. Хоткевич популяризував кобзарське мистецтво, українську народнопісенну творчість, зокрема давав десятки концертів (лише впродовж трьох місяців літа – осені 1906 р. – 83), під час яких чудово грав на бандурі [12, с. 132–134].

У с. Красноїлля Г. Хоткевич заснував Гуцульський театр, що протягом 1910–1912 рр. з успіхом виступав у багатьох містах Галичини, де зіграв десятки вистав. У театральній трупі виступали актори-аматори, переважно неписьменні селяни-гуцули [8, с. 7, 12, 15]. Режисером був О. Ремез – колишній артист Петербурзького імператорського театру, також політичний емігрант, до складу трупи входило понад 30 осіб [7, с. 5, 18–24]. Діяльність Гуцульського театру не припинялася після повернення в лютому 1912 р. Г. Хоткевича на Наддніпрянщину, який у 1914 р. запросив акторів трупи на гастролі до Харкова, Одеси, Миколаєва, Херсона, Києва. Вистави мали успіх у глядачів, уключаючи навіть столицю Російської імперії Москву, куди Г. Хоткевич поїхав із самодіяльними артистами. Організатори «гуцульських вечорів» продавали вироби народних умільців, працювали буфети, у яких відвідувачі мали змогу покуштувати страви гуцульської кухні [8, с. 19, 27]. У Красноїллі в Народному домі, де проходили вистави театру, відкрито Народний музей Гуцульського театру Г. Хоткевича.

Однак попри активізацію наддніпрянсько-галицьких взаємин на зламі ХІХ–ХХ ст. вони були далеко не безхмарними. «Ми, галичани, і наші братя на Україні, – писала львівська газета “Діло” в 1910 р., – як мало знаємо ми себе, як ріжнимо ся мовою, обичаями, як трудно порозуміти нам наше життя. Пора нам пізнати ся!» [24, с. 6]. Наддніпрянська «гілка» українського національного руху до 1917 р. значно поступалася в силі галицькій, перебувала під впливом федеративних поглядів М. Драгоманова і стала на самостійницькі позиції лише в роки української революції, тоді як перехід від федералізму до ідеї незалежної соборної Української держави в суспільній думці Галичини відбувся на зламі ХІХ–ХХ ст. По-друге, тактика наддніпрянських діячів була більш поміркованою, натомість серед галичан усе більше утверджувалася думка про необхідність рішучої боротьби за національно-державницькі ідеали [14, с. 248, 250]. По-третє, український рух на Наддніпрянщині, на відміну від галицького, не міг похвалитися масовістю, так і не вступив остаточно до Першої світової війни у фазу політизації («С»). Є. Чикаленко згадував, що, поїхавши на відкриття пам’ятника зачинателю нової української літератури І. Котляревському в 1903 р. в одному потязі з Києва до Полтави, представники наддніпрянської інтелігенції жартома казали: «Коли, боронь Боже, наш поїзд розіб’ється, то надовго припиниться відродження української нації...» [31, с. 238].

Поїздки наддніпрянських діячів на Гуцульщину об’єктивно сприяли зближенню двох «гілок» українського руху. Серйозні розходження в поглядах між галичанами й наддніпрянцями не зменшували прагнення до національної єдності, соборності. Причина цього явища, мабуть, полягає не тільки у сфері почуттів, ірраціонального чинника, але й у врахуванні чисто прагматичних інтересів. Можна погодитися з твердженням сучасних дослідників, що роль Галичини в національному русі була багато в чому похідною від становища Наддніпрянщини, «Великої України». Галицькі русини не мали достатніх матеріальних та інтелектуальних ресурсів, щоб самостійно розв’язати ключові завдання національного руху – стандартизувати літературну мову на основі народнорозмовної, сформувані власну цілісну національну концепцію історії [14]. Перечитуючи галицькі часописи, дослідник К. Студинський звернув увагу, що «в них не було нічого рівного по достоїнству» з передруками творів наддніпрянсько-українських авторів, «те саме можна сказати і про театр русько-галицький», репертуар якого був переважно східноукраїнський [3, арк. 94]. Ідентифікація з Наддніпрянщиною давала місцевим русинам шанс стати силою, що була здатна за кількістю населення й територіально протистояти домінуючим у Галичині полякам [23, с. 144, 145].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, на початку ХХ ст. Гуцульщина стала місцем для відпочинку й творчості видатних наддніпрянських письменників, учених і громадських діячів. Серед наддніпрянських українців, які приїжджали з Росії в цей мальовничий куточок краю в складі Австро-Угорщини, були Леся Українка, М. Коцюбинський, Ф. Вовк, М. Міхновський, Олександр Олесь та ін. Позитивні враження від перебування на Гуцульщині вони відобразили в літературних і наукових творах. Найближче з життям гуцулів познайомилися М. Грушевський та Г. Хоткевич, котрі на тривалий час переїхали до Галичини. Перший із них придбав у Криворівні будинок, де щороку влітку відпочивав (до нього нерідко приїжджали наддніпрянські й галицькі діячі), а другий заснував знаменитий Гуцульський театр. Безперечно, поїздки наддніпрянських діячів на Гуцульщину засвідчили тенденцію до

поглиблення наддніпрянсько-галицьких відносин напередодні Першої світової війни (зазвичай, раніше вони здійснювалися за допомогою листування й публікації праць наддніпрянських авторів у Галичині). Однак контакти між українськими діячами обабіч австро-російського кордону не набули масового характеру як через об'єктивні (зокрема відмінність політичної культури, брак коштів, цензурні перешкоди в Росії та ін.), так і суб'єктивні причини.

Джерела та література

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛІ України), ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, спр. 2272, 69 арк.
2. ЦДАЛІ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2284, 15 арк.
3. ЦДАЛІ України, ф. 362 (Студинський К. – академік), оп. 1, спр. 120, 75 арк.
4. Львівська національна наукова бібліотека (далі – ЛННБ) ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 29 (Возняк М.), од. зб. 100, 20 арк.
5. ЛННБ ім. В. Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 34 (Гнатюк В.), од. зб. 590, 17 арк.
6. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України. Інститут рукописів, ф. 114 (Товариство «Просвіта»), од. зб. 149, 1 арк.
7. Арсенич П. Гуцульський театр Гната Хоткевича / Петро Арсенич. – Коломия, 1993. – 32 с.
8. Арсенич П. Гуцульщина у творчості Гната Хоткевича: до 90-річчя від дня створення Г. Хоткевичем самодіяльного Гуцульського театру / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2000. – 95 с.
9. Арсенич П. Криворівня в житті і творчості українських письменників, діячів науки й культури / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2000. – 152 с.
10. Арсенич П. Леся Українка на Гуцульщині / Петро Арсенич. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2006. – 28 с.
11. Бурдуланюк В. Федір Вовк і Галичина / Василь Бурдуланюк // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. 17. – С. 3–6.
12. Бурдуланюк В. Гнат Хоткевич і Галичина / В. Бурдуланюк, Г. Бурдуланюк // Галичина. – Івано-Франківськ, 2010. – № 17. – С. 132–136.
13. Возняк М. До зв'язків М. М. Коцюбинського з Галичиною / Михайло Возняк // Записки історичного та філологічного факультетів Львівського державного університету ім. І. Франка. – Львів, 1940. – Т. I. – С. 149–202.
14. Грицак Я. Від федеративності до самостійництва: до еволюції української політичної думки наприкінці XIX – на початку XX ст. / Ярослав Грицак // Другий міжнародний конгрес українців. Львів, 22–28 серпня 1993 р. : доп. і повідомл. – Львів, 1994. – Ч. I. : Історія. – С. 248–257.
15. Із невідомого листування Миколи Лисенка з галичанами / упоряд. Г. Бернацька // Записки НТШ. Праці музикознавчої комісії. – Львів, 1993. – Т. ССХХVI. – С. 244–264.
16. Качмар Л. Галичина в політичному житті наддніпрянських емігрантів на початку XX століття / Людмила Качмар. – Львів : Астролябія, 2002. – 155 с.
17. Качмар Л. С. Наддніпрянська політична еміграція в Галичині 1900–1914 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Л. С. Качмар. – Львів, 1997. – 19 с.
18. Коляда І. Цензурна політика російського самодержавства в «українському» питанні (до історії відносин М. Коцюбинського з органами цензури) / Ігор Коляда // Укр. іст. журн. – К., 2012. – № 2. – С. 58–72.
19. Коцюбинський М. Листи до Володимира Гнатюка (із передмовою і поясненнями В. Гнатюка) / Михайло Коцюбинський. – Львів : [б. в.], 1914. – 167 с.
20. Листи до Михайла Коцюбинського. – Т. I : Айхельбергер-Гнатюк / упорядкув. та комент. В. Мазного ; вступ. стаття В. Шевчука. – К. : [б. в.], 2002. – 368 с.
21. Лотоцький О. Сторінки минулого / Олександр Лотоцький. – Варшава, 1932. – Ч. 1. – 288 с.; 1933. – Ч. 2. – 488 с.
22. Матеріали до життєпису Федора Вовка. Листування Федора Вовка з Ол. Барвінським (в рр. 1891 і 1900–3) / подав К. Студинський. – 23 с.
23. Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 115–147.
24. Новинки. Виміна дітей з Україною // Діло. – 1910. – Ч. 261. – 10 (23) жовт. – С. 6.
25. Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Євген Олесницький / упоряд. М. Мудрий, Б. Савчик ; авт. вступ. ст. О. Аркуша. – Львів, 2011. – 432 с.
26. Олесь Олександр. Твори : в 2-х т. / Олександр Олесь / упоряд., авт. передм. та приміт. Р. П. Радишевський. – К. : [б. в.], 1990. – Т. 1. – 960 с.

27. Райківський І. Взаємини українських діячів Галичини і підросійської України на початку ХХ ст. / Ігор Райківський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2015. – Вип. 26. – С. 117–132.
28. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття : монографія / Ігор Райківський. – Івано-Франківськ : [б. в.], 2012. – 932 с.
29. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. – Т. 1 : Поезії / упорядкув. та прим. Н. О. Вишневської. – К. : [б. в.], 1975. – 448 с.
30. Хоткевич Г. Гуцули й Гуцульщина / Гнат Хоткевич. – Джерсі-сіті, 1920. – 32 с.
31. Чарнецький С. Нарис історії українського театру в Галичині / Степан Чарнецький. – Львів : [б. в.], 1934. – 253 с.
32. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907) / Євген Чикаленко. – Львів, 1925. – Ч. II. – 139 с.

Райковський Ігорь. Гуцульщина – место отдыха и творчества известных украинских деятелей в начале ХХ в. В статье освещается пребывание известных украинских писателей, ученых и общественных деятелей на Гуцульщине. В частности, в начале ХХ в. для отдыха и творческой деятельности в этот живописный уголок Галиции приезжали Леся Украинка, М. Коцюбинский, Ф. Вовк, М. Михновский, Александр Олесь и др. М. Грушевский приобрел в с. Криворивня, названном «украинскими Афинами», дом, где ежегодно летом отдыхал и принимал украинских гостей, приезжавших из России. Г. Хоткевич, эмигрировав из Харькова, учредил знаменитый Гуцульский театр, где актерами были необразованные крестьяне-гуцулы. Поездки на Гуцульщину свидетельствовали о тенденции к углублению взаимоотношений между украинскими деятелями с обеих сторон австрийско-русской границы накануне Первой мировой войны. Однако эти контакты не приобрели массового характера как через объективные (в частности, отличие политической культуры, нехватка средств, цензурные препятствия в России и др.), так и субъективные причины.

Ключевые слова: украинский деятель, национальное движение, Гуцульщина, Галиция, отношения.

Raikivskiy Igor. Hutsulshchyna is a Place of Rest and Creative Work of Prominent Ukrainian Figures at the Beginning of XX Century. The article deals with analyses of staying in Hutsulshchyna famous Ukrainian writers, scientists and public figures from part of Ukraine, which belonged to Russia. In particular, at the beginning of XX century Lesya Ukrainka, M. Kotsyubynskyy, F. Vovk, M. Mikhnovskyy, Oleksandr Oles' and others came in this picturesque corner of Galicia for recreation and creative activities. M. Hrushevskyy had acquired in village Kryvorivnia, which was called «Ukrainian Athens», a house, where he spent his summer holidays, hosted guests from Ukrainian lands, belonging to Russia. G. Khotkevych, after emigration from Russia, founded here the famous Hutsul theatre; the actors were illiterate peasants-Hutsuls. Visits of the Hutsulshchyna region showed a tendency to the deepening of relations between the Ukrainian figures on both sides of Austrian-Russian border on the eve of the First World War. However, these contacts have not acquired a mass character owing to both objective (in particular, the difference of political culture, lack of resources, censorship obstacles in Russia, etc.) and subjective reasons.

Key words: Ukrainian leader, national movement, Hutsulshchyna, Galicia, relationships.

Стаття надійшла до редколегії
26.12.2014 р.

УДК 94(438+477.82)«191»:929]:323.112

**Лариса Шваб,
Соломія Шваб**

Пошуки національної ідентичності в родині волинського дворянина Карла фон Гродзінського (початок ХХ ст.)

У статті досліджено питання українського націотворення як феномену усвідомленого обрання культурних ознак середовища, у якому мешкає людина, за власну національну ідентифікацію. Феномен розглянуто на прикладі життя родини російського дворянина польського походження Карла фон Гродзінського з Волині, діти котрого розділилися в обранні національності: двоє вважали себе росіянами з підкресленим несприйняттям усього українського, інші двоє – українцями з уразливими почуттями щодо російської й польської національної зверхності.

Ключові слова: нація, національна ідентичність, Карл фон Гродзінський.

© Шваб Л., Шваб С., 2015